

Constituirea ca parte civilă în procesul penal: o ofertă de nerefuzat**Asist. univ. dr. George-Alexandru Lazăr**

Facultatea de Drept, Universitatea din București

Rezumat: În materia accesului la un tribunal, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a determinat modificări semnificative ale legislației naționale. Abordarea acestui subiect este astăzi mult mai nuanțată, fie că discutăm despre taxe de timbru, căi de atac sau cauțiuni. În prezent, asistăm la o importantă dezvoltare a jurisprudenței în materia acțiunii civile formulate în procesul penal. În aceste cauze, însăși aplicarea art. 6 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale este pusă la îndoială în ultimele decizii pronunțate de Curte.

Prezentul material tratează mai întâi aplicabilitatea art. 6 în materie penală, iar apoi în latura sa civilă. Sunt analizate ultimele cauze pronunțate în această materie, dar și aparenta divergență între cauzele Nicolae Virgiliu Tănase c. României și Petrella c. Italiei.

În final, este prezentat actualul stadiu al cauzelor cu acest obiect aflate pe rolul Curții Europene, dar și importanța acestor decizii pentru justițiabilii români. În funcție de soluția la care se va opri Marea Cameră în cauza Fabbri și alții c. San Marino, este posibil ca această problematică să rămână în competența exclusivă a judecătorului național.

Cuvinte cheie: acces la un tribunal, CEDO, articolul 6, Convenția Europeană, Nicolae Virgiliu Tănase, Petrella, Fabbri.

Joining criminal proceedings as a civil party – an offer you can't refuse?

Abstract: As far as the right to access to a court is concerned, the European Court of Human Right's caselaw led to a significant evolution of national legislation. The approach on this issue today is much more nuanced, whether we are talking about court fees, appeals or bail. Presently, an important development of the caselaw in this field is taking place. In cases concerning the joining of criminal proceedings as a civil party, even the application of article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is being challenged.

This article firstly deals with the applicability of article 6 in its criminal limb, then in its civil limb. I analyse the latest caselaw of the Court on this issue, but also the apparent divergence between cases Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania and Petrella v. Italy.

Finally, I present the current state of the caselaw the Court is dealing with, but also the importance of these decisions for Romanian nationals. Depending on the solution the Court will deliver in the case Fabbri and others v. San Marino, it is possible that this issue will remain exclusively in the hands of the national judge.

Key words: access to a tribunal, ECHR, article 6, European Convention, Nicolae Virgiliu Tănase, Petrella, Fabbri.

INTRODUCERE

Constituirea de parte civilă în procesul penal român este o propunere greu de refuzat. Persoana vătămată este invitată doar să depună plângere, iar apoi procurorul sau polițistul se va ocupa de toate demersurile. Nu trebuie se mai facă nimic decât să aștepte despăgubirile.

O astfel de „afacere” este atât de nerezonabil de avantajoasă pentru persoana vătămată încât ar trebui să ridice suspiciuni. În fața judecătorului civil se cere plata unei taxe judiciare de timbru, iar sarcina probei incumbă celui care formulează acțiunea. În procesul penal, însă, responsabilitățile pe care le poartă reclamantul dintr-un proces civil sunt transferate statului. Ar mai fi de adăugat că procurorul are prerogative incomparabil mai vaste decât reclamantul din procesul civil pentru a obține probe, că nu trebuie achitat onorariul de avocat, că suplimentar față de bani primește și satisfacția morală că vinovatul va fi pedepsit penal și lista poate continua.

Acțiunea civilă în procesul penal nu mai are de mult nevoie de reclamă. Seduși de propunerea Codului de procedură penală, mulți dintre cei care contemplează alegerea dintre civil și penal pariază pe varianta mai atractivă. Problemele apar însă când persoana vătămată care a depus plângere penală nu obține nicio satisfacție. Ultima cale de atac disponibilă este contestația împotriva ordonanței de clasare, în fața judecătorului de cameră preliminară. Conform statisticii oficiale, puțin peste una din cinci contestații sunt admise¹. Nemulțumită, persoana vătămată se îndreaptă către singura instituție unde crede că își mai poate găsi dreptatea: Curtea Europeană a Drepturilor Omului².

Prezentul articol tratează criteriile de admisibilitate a plângerilor formulate în aceste condiții, standardul convențional în aplicarea articolului 6 din Convenție în latura sa penală și civilă, precum și jurisprudența recentă dezvoltată de Curte în jurul acestei problematice. Deși astfel de plângeri pot fi formulate și în aplicarea art. 2, 3, 4 sau 8 din Convenție, în prezentul studiu mă voi referi la articolul 6. Celelalte articole merită propria lor analiză, centrată pe jurisprudența Curții în acele materii.

PRETEXT ȘI CONTEXT

Înainte de a trece la fondul problemei trebuie să fac două precizări. Prima ține de motivele pe care se întemeiază o astfel de plângere sub cupola art. 6 din Convenție. Inclusiv în latura civilă, acest text convențional este temeiul a numeroase garanții procesuale. În acest text mă voi referi la plângerile întemeiate pe art. 6 în care se reclamă încălcarea dreptului de acces la o instanță și durata nerezonabilă a procedurii. Acestea sunt capetele de cerere pe care Curtea le-a analizat în astfel de cauze și tot ele stabilesc și arhitectura hotărârilor.

A doua precizare ține de actualul stadiu al dezvoltării jurisprudenței Curții în această materie. După ce într-o hotărâre de Mare Cameră din 2019 a fost stabilit standardul convențional de analiză a acestui tip de plângere, printr-o hotărâre de Cameră din 2021 prima secție s-a îndepărtat de (foarte recentul) precedent. În 2023, problema a ajuns din

¹ A se vedea Raportul de activitate al Ministerului Public pe anul 2022, disponibil pe www.mpublic.ro, p. 167.

² În continuare „Curtea Europeană” sau „Curtea”.

nou în fața Marii Camere, însă cauza care a ocazionat noua trimitere repune în discuție întreaga construcție juridică în acest tip de cauze, începând cu aplicabilitatea art. 6 în latura sa penală.

Drept urmare, am considerat că este un moment bun să vedem cum am ajuns aici și la ce ne putem aștepta în continuare.

I. APLICABILITATEA ARTICOLULUI 6 PENTRU PLÂNGERILE PENALE

Dacă dreptul național deschide posibilitatea depunerii unei plângeri penale, așteptarea legitimă este că autoritățile competente vor efectua cercetări pentru aflarea adevărului. Corelativ dreptului de a formula plângere penală regăsim obligația statului de a efectua ancheta penală.

Articolul 6 din Convenția Europeană nu garantează însă dreptul de a obține urmărirea penală și tragerea la răspundere penală a unei alte persoane. Această concluzie se bazează pe o jurisprudență constantă a Curții și lasă puțin loc pentru dezbateri. În cauza *Perez c. Franței*³, în paragrafele 47-53 este redată jurisprudența anterioară, iar în paragraful 70 Curtea reține: *Convenția nu conferă vreun drept, precum cel pretins de reclamantă, la „răzbunare privată” sau la actio popularis. Așadar, dreptul de a urmări penal sau de a obține condamnarea unei alte persoane pentru o infracțiune nu poate fi exercitat independent: el trebuie să fie indisolubil legat de dreptul victimei de a formula pretenții civile potrivit dreptului național [...].*

Standardul convențional este așadar cât se poate de clar: o plângere în fața Curții va fi respinsă ca *inadmisibilă* (de judecătorul unic) dacă reclamantul este nemulțumit exclusiv de omisiunea autorităților naționale de a trage la răspundere penală pe presupusul autor al infracțiunii. Singurul mod prin care o astfel de cerere poate deveni admisibilă este dacă dreptul intern recunoaște această posibilitate și reclamantul a exercitat în fața instanțelor naționale și acțiunea civilă prin constituirea ca parte civilă în procesul penal⁴. Această cerință minimală este justificată de necesitatea de a atrage aplicabilitatea art. 6 din Convenție în latura sa civilă, care nu poate fi realizată prin exercitarea unei acțiuni „pur punitive”, în care persoana nu urmărește valorificarea unui drept de natură civilă.

Despre existența acțiunii civile putem discuta în procesul penal român doar după punerea în mișcare a acțiunii penale, dat fiind caracterul accesoriu dintre cele două⁵. În actuala reglementare procesual-penală, acțiunea penală este pusă în mișcare mai ales atunci când față de suspect se dorește luarea unei măsuri preventive sau atunci când urmează să fie trimis în judecată. Asta nu înseamnă că celelalte cauze, în care se dispune clasarea înainte de punerea în mișcare a acțiunii penale (care ar trebui să reprezinte, în mod firesc, majoritatea cauzelor clasate) nu deschid calea unei plângeri admisibile în fața Curții. Cerința

³ Cererea nr. 47287/99, hotărârea Marii Camere din 12/02/2004, Reports of Judgments and Decisions 2004-I.

⁴ În cauza *Perez c. Franței*, nr. 47287/99, 12/02/2004, §§ 69-70, Curtea a arătat că reclamantul trebuie să urmărească repararea unui prejudiciu de natură civilă. În sistemul juridic francez există anumite acțiuni civile care au scop pur punitiv (*ibidem*), iar aceste acțiuni pot fi exercitate atât pe cale principală, cât și prin constituirea de parte civilă în procesul penal. Or, o acțiune pe care dreptul intern o califică ca fiind „civilă”, dar care are scop exclusiv punitiv, nu da naștere garanțiilor procesuale ce decurg din aplicarea art. 6 din Convenție în latura sa civilă.

⁵ A se vedea I. Kuglay în M. Udroui (coord.), *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2017, pp. 138-139; M. Udroui, *Procedură penală. Partea Generală*, ed. 5, Ed. C.H. Beck, București, 2018, p. 61.

„exercitării acțiunii civile” trebuie înțeleasă în cadrul acestei jurisprudențe ca fiind îndeplinită atunci când partea și-a manifestat neechivoc intenția de a fi despăgubită, când pretinde în fața organelor de urmărire penală și măsuri reparatorii. Așadar, mențiunea în plângerea penală sau în declarația dată în fața organelor de anchetă în sensul că solicită repararea prejudiciului produs prin săvârșirea infracțiunii va satisface această condiție⁶.

De regulă, în fața autorităților naționale titularii plângerilor penale solicită daune morale și materiale. Curtea acceptă ca fiind exercitate drepturile ce derivă din acțiunea civilă chiar și atunci când victima cere doar reparația simbolică a prejudiciului sau protejarea dreptului la bună reputație⁷. Această declarație de constituire ca parte civilă sau manifestarea intenției de exercitare a drepturilor civile este însă doar o condiție de admisibilitate a cererii și privește aplicabilitatea *ratione materiae* a art. 6 din Convenție. Secțiunile următoare tratează celelalte condiții de admisibilitate necesare și specifice acestei materii pentru ca plângerea în fața Curții să fie analizată pe fond.

II. EPUIZAREA CĂILOR DE RECURS PREVĂZUTE DE SISTEMUL DE DREPT NAȚIONAL

Aplicabilitatea *ratione materiae* a articolului 6 din Convenție nu este suficientă prin ea însăși pentru ca plângerea să fie admisibilă. În aplicarea principiului subsidiarității, art. 35 din Convenție prevede că o cerere poate fi examinată de Curte doar după ce toate remediile prevăzute de dreptul național au fost epuizate. Cum în această materie însă discutăm despre căi de atac prevăzute atât de legea penală, cât și de legea civilă, trebuie să lămurim dacă toate sau doar unele dintre ele trebuie epuizate.

(i) **Căile de atac prevăzute în materie penală.** Dacă procurorul dispune clasarea cauzei, art. 339 Cod procedură penală deschide calea unei plângeri împotriva soluției la procurorul ierarhic superior. În cazul în care această plângere a fost respinsă, persoana interesată poate formula plângere la judecătorul de cameră preliminară, conform art. 340 Cod procedură penală.

În funcție de situația concretă din fiecare cauză, poate fi necesar ca aceste plângeri să fie formulate de mai multe ori, consecința fiind trimiterea cauzei în mod repetat la procuror în vederea continuării cercetărilor, fie de procurorul ierarhic superior, fie de judecătorul de cameră preliminară. Remediile prevăzute de art. 339 și 340 Cod procedură penală vor fi epuizate doar după respingerea definitivă a plângerii de către judecătorul de cameră preliminară, situație în care partea nu mai are deschisă nicio cale de atac prevăzută de legislația procesual-penală.

Dacă inculpatul este trimis în judecată și se dispune achitarea sau încetarea procesului penal, pentru ca cerința epuizării remediilor interne să fie îndeplinită este necesar ca partea să exercite apel⁸.

(ii) **Căile de atac prevăzute în materie civilă.** Procurorul sau judecătorul de cameră preliminară care respinge plângerea împotriva soluției de clasare nu are nicio cădere să se

⁶ A se vedea și *Petrella c. Italiei*, nr. 24340/07, § 23, 18 martie 2021, unde reclamantul a arătat în plângerea depusă în fața organelor de urmărire penală că așteaptă să se constituie parte civilă în procesul penal și reclamă cinci milioane de euro despăgubiri. Cauza însă a fost clasată fără a fi efectuate acte de urmărire penală în cauză.

⁷ *Petrella c. Italiei*, precit., § 22.

⁸ La acest moment, nu există o hotărâre a Curții care să impună epuizarea recursului în casație înainte de sesizarea forului european.

pronunțe asupra acțiunii civile. Soluția este firească, deoarece procesul penal nu și-a urmat cursul, iar cauza nu a ajuns în fața unui judecător care să dezlege fondul pe bază de probe. Art. 25 alin. (5) Cod procedură penală prevede că în cazul achitării inculpatului sau încetării procesului penal, în baza art. 16 alin. (1) lit. b) teza întâi, lit. e), f) - cu excepția prescripției, i) și j)), în caz de încetare a procesului penal ca urmare a retragerii plângerii prealabile, precum și în cazul prevăzut de art. 486 alin. (2) – acord de recunoaștere a vinovăției fără acord de mediere cu privire la acțiunea civilă, instanța lasă nesoluționată acțiunea civilă.

În aceste ipoteze, organele judiciare tranșează exclusiv conflictul de drept penal, iar acțiunea civilă rămâne, așa cum spune și art. 25 C.pr.pen., nesoluționată. Or, am arătat deja anterior că art. 6 din Convenție nu garantează tragerea la răspundere penală a unei alte persoane, astfel că tranșarea conflictului de drept penal nu înseamnă epuizarea remediilor prevăzute de dreptul național. În cauzele în care s-a dispus închiderea procedurilor penale și pretențiile civile nu au fost examinate, Curtea Europeană analizează ce alte remedii are la dispoziție persoana interesată pentru valorificarea drepturilor sale civile. Acolo unde există o acțiune accesibilă și efectivă, Curtea a constatat, într-o bogată jurisprudență, că dreptul de acces la un tribunal nu a fost încălcat⁹.

Analizând situația din dreptul românesc în cauza *Nicolae Virgiliu Tănase c. României*, în §§ 199-200 Marea Cameră a examinat sistemul în ansamblu și a reținut că persoana interesată poate formula o acțiune civilă separată, în fața instanțelor civile, prin care să solicite despăgubiri, chiar în timpul procesului penal. Dacă această acțiune ar fi suspendată pe durata procesului penal, ea ar fi totuși examinată pe fond după ce în dosarul penal s-a dispus o soluție de clasare sau o soluție conform art. 25 alin. (5) Cod procedură penală. Totodată, partea interesată poate să introducă o acțiune civilă subsecvent încetării procesului penal în condițiile descrise anterior, situație în care nu i se va opune prescripția dreptului material la acțiune¹⁰. Cum reclamantul își putea valorifica astfel drepturile civile, Curtea Europeană reține că nu a avut loc o încălcare a dreptului de acces la o instanță: în continuare exista o cale procesuală deschisă pentru valorificarea pretenției sale. Această orientare jurisprudențială a fost ulterior confirmată în *Petrella c. Italiei*¹¹.

Cu toate că acest precedent reprezintă o jurisprudență bine stabilită cu privire la efectivitatea acțiunii civile formulate subsecvent încetării procesului penal, Curtea nu a respins cererile subsecvente pentru neepuizarea remediilor interne, ci le-a analizat pe fond. E posibil ca această orientare să fie justificată de necesitatea analizei efectivității anchetei. În

---

⁹ A se vedea *Nicolae Virgiliu Tănase c. României*, nr. 41720/13, § 198, hotărârea Marii Camere din 25 iunie 2019 și cauzele acolo citate, dintre care patru sunt cauze împotriva României: *Moldovan și alții c. României* (nr. 2), nr. 41138/98 și 64320/01, §§ 119-22, ECHR 2005-VII (extracts); *Forum Maritime S.A. c. României*, nr. 63610/00 și 38692/05, § 91, 4 octombrie 2007; *Borobar și alții c. României*, nr. 5663/04, § 56, 29 ianuarie 2013; *Asociația Victimelor S.C. Rompetrol S.A. și S.C. Geomin S.A. și alții c. României*, nr. 24133/03, § 65, 25 iunie 2013).

Deși am plasat această analiză în secțiunea privind epuizarea remediilor interne, ceea ce ar atrage respingerea cererii de către Curte în baza excepției neepuizării, în jurisprudența citată plângerile au fost respinse ca neîntemeiate.

¹⁰ Conform art. 2537 pct. Cod civil, *Prescripția se întrerupe: prin constituirea ca parte civilă pe parcursul urmăririi penale sau în fața instanței de judecată până la începerea cercetării judecătorești [...]*. Conform art. 2541 alin. (6) Cod civil, *întreruperea operează până la comunicarea ordonanței de clasare, a ordonanței de suspendare a urmăririi penale ori a hotărârii de suspendare a judecării sau până la pronunțarea hotărârii definitive a instanței penale [...]*.

¹¹ *precit.*, § 49.

hotărârea *Nicolae Virgiliu Tănase c. României*, doar după ce a epuizat analiza efectivității anchetei penale în baza art. 6 în latura sa penală Curtea a trecut la analiza efectivității remediului civil subsecvent¹².

Raportat la efectivitatea anchetei penale, în jurisprudența ulterioară, Curtea a făcut totuși o distincție între două tipuri de ipoteze particulare, la care mă voi referi în următoarea secțiune.

III. TESTUL *PETRELLA* – CÂND ORGANELE JUDICIARE NU FAC NIMIC

Domnul Petrella este avocat și era deținătorul clubului de fotbal Casertana. În 2001, Curierul de Casera a publicat o serie de articole în care îl acuza de obținerea unor sume exorbitante de la administrația sanitară locală prin intermediul relațiilor sale cu judecătorii locali. Domnul Petrella a formulat plângere penală pentru defăimare, și-a manifestat intenția de a se constitui parte civilă în procedură și a cerut daune în valoare de 5 miliarde de lire italiene. În 2006, i-a fost comunicată ordonanța de clasare a plângerii ca urmare a intervenirii prescripției răspunderii penale pentru infracțiunea respectivă. Domnul Petrella s-a plâns în fața Curții Europene a Drepturilor Omului de încălcarea art. 6 din Convenție sub aspectul accesului la o instanță și a duratei rezonabile a procedurii, precum și de încălcarea art. 13 sub aspectul lipsei unei căi eficiente de recurs intern pentru a invoca aceste restrângeri ale drepturilor sale.

Analizând situația particulară din această cauză, pronunțată la aproape 2 ani de la publicarea hotărârii Marii Camere în *Nicolae Virgiliu Tănase c. României*, Curtea a ramificat testul privind aplicabilitatea articolului 6 sub aspectul neepuizării acțiunii civile subsecvente, după cum urmează:

(i) Art. 6 din Convenție nu este încălcat dacă urmărirea penală a încetat din motive de fapt: nu a fost constatată săvârșirea unei infracțiuni, cauza s-a sfârșit prin încheierea unui „acord de recunoaștere a vinovăției” (în sistemele în care acest lucru pune capăt procedurii penale ex. Bulgaria), existența unei imunități de jurisdicție sau decesului acuzatului. Articolul 6 nu este încălcat nici atunci când persoana interesată a obținut un examen pe fond al pretențiilor sale civile înainte ca ancheta penală să fie încetată¹³.

Astfel spus, dacă autoritățile au fost diligente, atunci și reclamantului i se pretinde un standard mai ridicat de diligență în realizarea drepturilor sale: i se cere să urmeze calea civilă subsecvent încetării procesului penal.

(ii) Totuși, Curtea a constatat că dosarul *Petrella* nu se încadrează în acest tipar. Mai curând, situația de fapt din această cauză urmează jurisprudența din cauzele contra Greciei¹⁴, unde închiderea procedurilor penale se datorează unor circumstanțe ce sunt reproșate în principal autorităților judiciare, mai ales întârzierilor excesive în desfășurarea

¹² Trebuie menționată și constatarea din cauza *Petrella c. Italiei*, precit., § 34, unde Curtea reamintește că potrivit standardului stabilit în *Arnoldi c. Italiei*, nr. 35637/04, 07/12/2017, § 42, chestiunea existenței unor alte remedii apte să protejeze dreptul civil subiectiv invocat de reclamant trebuie examinată din perspectiva proporționalității restrângerilor dreptului de acces la o instanță, iar nu din perspectiva admisibilității.

¹³ *Petrella c. Italiei*, precit., § 50.

¹⁴ Cauze precum *Anagnostopoulos c. Greciei*, nr. 54589/00, 03 aprilie 2003, *Gousis c. Greciei*, nr. 8863/03, 29 martie 2007, dar și *Atanasova c. Bulgariei*, nr. 72001/01, 02 octombrie 2008.

procedurilor care au condus la prescrierea răspunderii penale¹⁵. În astfel de situații, în care comportamentul autorităților împiedică reclamantul să își valorifice pretențiile civile în cadrul procedurii penale, Curtea a reținut că nu i se poate pretinde acestuia să introducă ulterior și o acțiune civilă.

Astfel spus, dacă autoritățile au acționat cu lipsă de diligență, nici reclamantului nu i se poate pretinde să persevereze pentru epuizarea tuturor remediilor pe care legislația națională i le pune la dispoziție. Dintr-o perspectivă de ansamblu, standardul impus de Curte rămâne rezonabil și echitabil: reclamantului nu i se poate pretinde să fie minuțios dacă autoritățile au tratat cererile sale cu indiferență.

IV. TESTUL *PETRELLA* – O HOTĂRÂRE CONVINGĂTOARE?

Alternativele pe care Curtea le prezintă în *Petrella* conduc la concluzia că o plângere privind o anchetă condusă de autorități cu diligență va fi admisibilă doar dacă persoana interesată a urmărit și calea civilă subsecventă. Plângerea va fi admisibilă și atunci când ancheta penală s-a finalizat datorită comportamentului pasiv al autorităților, chiar dacă reclamantul nu a formulat și acțiunea civilă subsecventă.

Cel puțin la suprafață, nuanța pe care Curtea o adaugă în această cauză față de *Nicolae Virgiliu Tănase* este de bun augur. Practic însă, ea complică examinarea acestui tip de cauze. În *Petrella*, Curtea a ajuns la concluzia că prescrierea răspunderii penale pentru defăimare este *exclusiv* imputabilă întârzierii cu care autoritățile au tratat dosarul. Așadar, situația era clară, iar decizia de violare a dreptului de acces la o instanță a fost luată cu 5 voturi la 2¹⁶.

Situația este însă mult mai complicată în dosare precum *Nicolae Virgiliu Tănase*. În acest caz, o analiză exigentă a faptelor ar putea fi condus la concluzia violării art. 6. Cei cinci judecători care au formulat opinia separată privind durata procesului au arătat că, de fapt, obiectul dosarului nu era complex (accident de circulație cu trei vehicule implicate); cauza a fost trimisă în mod repetat în vederea continuării cercetărilor prin admiterea plângerilor reclamantului; după redeschiderea definitivă a dosarului, autorităților le-a luat patru ani să trimită cauza în judecată; miza dosarului era de fapt foarte serioasă, din moment ce reclamantul a petrecut peste 200 de zile în spital din cauza accidentului și încă suferă de sechele¹⁷. A doua opinie separată este redactată în același ton.

Așadar, în privința situației de fapt, rămâne ca în viitoarele cauze în care lucrurile nu sunt evidente (precum în *Petrella*), Curtea să fie din nou chemată să analizeze efectivitatea anchetei penale, durata sa, precum și durata procedurii civile subsecvente. În privința dreptului aplicabil, cauzele *Nicolae Virgiliu Tănase* și *Petrella* nu transmit certitudine deplină.

¹⁵ *Petrella c. Italiei*, *precit.*, § 51. Cauza *Nicolae Virgiliu Tănase c. României* este citată în acest caz *a contrario*, deoarece Curtea Europeană a constatat în această afacere că împlinirea termenului de prescripție nu se datorează în principal comportamentului delăsător al autorităților. Totuși, există o opinie separată destul de convingătoare cu privire la această chestiune.

¹⁶ Opinia disidentă a judecătorului Sabato se întinde pe 34 de pagini, pe când hotărârea adoptată cu majoritate are 16 cu tot cu dispozitiv – briciul lui Occam?

¹⁷ A se vedea opinia separată privind încălcarea art. 6 sub aspectul duratei rezonabile a procesului.

Ramificarea standardului convențional printr-o hotărâre de cameră la doi ani după o hotărâre de mare cameră pe o problemă mai veche decât Convenția are un iz neortodox¹⁸.

V. FABBRI ȘI ALȚII C. SAN MARINO – REEVALUAREA EFECTULUI PETRELLA

Mai recent, în cauza *Fabbri și alții c. San Marino*¹⁹ Curtea a aplicat același raționament ca în *Petrella*. A constatat că trei din cele patru plângeri sunt admisibile, că autoritățile nu au făcut niciun act de procedură pentru soluționarea plângerilor penale și au constatat încălcarea art. 6. Hotărârea a fost adoptată cu o firavă majoritate de 4 la 3. Judecătorul finlandez Koskelo s-a opus pentru considerente de admisibilitate, arătând în mod convingător că aplicarea articolului 6 din Convenție în latura sa civilă într-o cauză națională esențialmente penală este un paradox. A considerat că un astfel de proces nu este „decisiv pentru tranșarea drepturilor civile în litigiu”²⁰. Cea mai mare problemă pentru judecătorul finlandez este tocmai acest tip de cauze care se încadrează în precedentul *Petrella*, unde autoritățile nu au făcut nimic. Dacă nu există o investigație reală, este greu de afirmat că există o dispută cu privire la un drept civil care să atragă aplicabilitatea art. 6 în latura sa civilă. Doamna judecător Koskelo cere așadar o abordare diferențiată în acest tip de cauze și pledează pentru inadmisibilitatea plângerilor.

Pe fondul cererii, judecătorul danez și cel din Liechtenstein s-au alăturat lui Koskelo. Au arătat că jurisprudența se află într-un impas, deoarece potrivit cauzei *Nicolae Virgiliu Tănase* cererile trebuiau respinse pentru că nu au fost epuizate remediile interne, respectiv persoanele vătămate trebuiau să formuleze o acțiune civilă subsecventă, care le era deschisă. Judecătorii aflați în minoritate mai arată că *Petrella* nu poate fi considerată o jurisprudență bine-stabilită, deoarece se îndepărtează de concluziile mării camere din *Nicolae Virgiliu Tănase*. Între argumentele dezvoltate în opinia separată reținem următoarele:

- dreptul de a formula o acțiune civilă în procesul penal nu este recunoscut de Convenție, ci este prevăzut doar de jurisdicțiile naționale și prezintă multe avantaje, în special pentru victimele vulnerabile.
- obligațiile pozitive ale statelor parte la Convenție de a efectua o anchetă penală sunt limitate la aplicarea art. 2, 3, 4 și cele mai grave încălcări ale art. 8. Aceste obligații pozitive țin cont și de marja statelor de apreciere în determinarea priorităților sistemului de represiune penală.
- efectul jurisprudenței *Petrella* este că lăsarea unei cauze în nelucrare de către organele de urmărire penală va da naștere la o încălcare a art. 6 privind dreptul de acces la o instanță pentru determinarea drepturilor civile. Indirect, se impune realizarea unei anchete penale pentru valorificarea drepturilor civile.
- sistemele de justiție penală funcționează cu resurse limitate, iar obligarea statelor de a trata toate plângerile penale cu aceeași diligență ar prejudicia investigarea infracțiunilor mai grave, precum și drepturile victimelor vulnerabile.

¹⁸ Este însă important să menționăm că *Nicolae Virgiliu Tănase* nu a oferit Curții oportunitatea să facă diferența pe care o avem astăzi în *Petrella*. Cât timp în cauza românească autoritățile nu au fost total pasive, iar efectivitatea anchetei este o chestiune în dispută, Curtea nu avea niciun motiv să împartă cauzele așa cum a făcut-o în dosarul *Petrella*.

¹⁹ Nr. 6319/21, hotărârea Camerei din 18/10/2022.

²⁰ *Decisive for the determination of the civil rights in question* în redactarea în engleză a art. 6.

Paragraful 15 din opinia separată punctează atât de bine controversa din acest tip de dosare încât îl voi reda integral: „*soluția majorității nu doar că riscă să devină contra-productivă pentru combaterea infracționalității grave, dar va cauza și riscuri de abuz. Pe de o parte, este un fapt notoriu că există anumite tipuri de infracțiuni sau pretinse infracțiuni pe care poliția nu le poate investiga în mod eficient în practică. Pe de altă parte, este ușor să formulezi o plângere penală, să te constitui parte civilă și să aștepti. Faptul că simpla trecere a timpului creează automat dreptul la despăgubire pentru prejudiciul moral, pe baza ideii că omisiunea de a da curs unei plângeri penale prejudiciază dreptul de acces la o instanță, este un mecanism de care se poate face abuz. Avantajul important de a avea constituire de parte civilă nu ar trebui să fie afectat de implantarea în sistem, prin cerințe convenționale nesăbuite, de stimulente false ori de capcane morale (moral hazards)*”.

Paragraful 16 subliniază însă, așa cum era de așteptat, cât este de gravă ineficiența anchetelor penale și necesitatea ca statele să trateze această problemă cu seriozitate. Dificultatea rămâne identificarea unui echilibru rezonabil între toți acești factori.

În 6 martie 2023 Curtea a admis solicitarea de trimitere a cauzei către Marea Cameră. Pentru a nu lăsa opinia separată anterior citată fără răspuns, Marea Cameră ar trebui să repună pe tapet inclusiv problema aplicabilității art. 6 în latura sa civilă, fără a uita de epuizarea căilor interne de recurs și de stabilirea clară a standardului garantat de art. 6 într-o combinație de penal și civil unică pentru sistemul convențional.

CONCLUZIE

Opinia separată din cauza *Fabrizi și alții* rezumă foarte bine dificultatea identificării unei soluții pentru această problemă și va fi punctul de pornire pentru dezbaterile în Marea Cameră. Dată fiind nemulțumirea judecătorilor cu actuala jurisprudență, hotărârea Marii Camere va fi cu siguranță binevenită. Soluția va presupune alegerea între o abordare echitabilă, dezvoltată în *Petrella*, și una mai juridică și poate chiar mai pragmatică, dezvoltată în *Nicolae Virgiliu Tănase*.

Realitatea din teren este destul de dură. În 2022, numărul cauzelor nesoluționate aflate pe rolul parchetelor din România era de peste 650.000²¹. A impune în acest moment României o obligație foarte oneroasă de soluționare a plângerilor penale ar fi doar o (altă) formă fără fond.

Reconsiderarea jurisprudenței *Petrella* ar putea fi privită ca o reducere a protecției oferite dreptului de acces la justiție. În realitate, reclamantii vor fi nevoiți să meargă mai întâi (sau concomitent) la instanța civilă pentru a-și valorifica drepturile civile în toate cazurile, indiferent dacă organele de anchetă penală au fost diligente sau nu. Dacă se va constata că procesul - compus din ancheta penală plus acțiunea civilă subsecventă - a avut o durată nerezonabilă, partea nemulțumită va fi despăgubită pentru încălcarea dreptului la un proces echitabil sub aspectul duratei procedurii. În dreptul nostru, astfel de despăgubiri pot fi obținute de la instanțele naționale, într-o acțiune în răspundere civilă delictuală, în baza jurisprudenței *Brudan c. României*²². Această abordare este expresia principiului subsidiarității, care nu face rabat de la protecția drepturilor fundamentale, ci stabilește responsabilitatea în primul rând în sarcina autorităților naționale.

²¹ Raportul de activitate al Ministerului Public pentru anul 2022, precit., p. 132.

²² Cererea nr. 75717/14, hotărârea din 10 aprilie 2018, § 86.

Asta înseamnă că în loc să aștepte ani buni ca plângerea sa în fața Curții Europene să fie soluționată după o clasare confirmată de judecătorul de cameră preliminară, persoana vătămată se poate adresa judecătorului civil pentru realizarea pretenției sale. Subsecvent, poate obține despăgubiri și pentru durata nerezonabilă a procedurii, iar în multe cazuri, cumulul de acțiuni din dreptul intern va fi mai rapid decât plângerea în fața Curții Europene. Desigur, mingea rămâne în terenul reclamantului: constituirea de parte civilă în procesul penal sau acțiune direct instanța civilă?